

הלנת המת לעומת קבורת עראי

רס"ן הרב אלעד כהן | רב סחנה רסון

א | השאלה ההלכתית

ההיערכות למלחמה כוללת מחייבת בחינת דרכי התמודדות עם מצב שבו לא ניתן להשלים את הקבורה כנהוג וכמקובל, אם מפאת ריבוי החללים באירוע אסון המוני, ואם מפאת הקושי לבצע קבורה באזורים מאויימים. מבחינה הלכתית, נדרשת הכרעה בין שתי אפשרויות: האפשרות האחת היא קבורת עראי, והאפשרות השנייה היא הלנת המת ב"קירורית" עד שתתאפשר קבורה בהתאם לרצון המשפחה.

ב | בגדרי איסור הלנת המת

ב1. האיסור ומקורו

איסור הלנת המת מקורו בתורה¹:

"כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, ותלית אותו על עץ, לא תלין נבלתו על העץ, כי קבור תקברנו ביום ההוא, כי קללת א־להים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר ה' א־להיך נתן לך נחלה".

בפשט הכתוב מדובר על הרוגי בית דין, אשר לגביהם קיים איסור להלין את נבלתם על העץ וכן קיימת מצות עשה לקוברם באותו יום. אמנם במשנה בסנהדרין² נאמר:

"ולא זו בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה אלא אם כן הלינו לכבודו".

כלומר, נוסף על איסור הלנת הרוגי בית דין, נאסרה הלנת כלל המתים, ובגמרא למדו זאת מן המילה "תקברנו".

בנוסף לכך, הגמרא מביאה שתי דעות בנוגע לשאלה אם מצות קבורה היא מצוה

1. דברים, כ"א כ"ב-כ"ג.

2. דף מ"ו עמוד ב'.

מהתורה או מדרבנן. להלכה, מי שאינו קובר את המת עובר לדעת רוב הראשונים על הלאו של "לא תלין"³, ובנוסף, על פי חלק מהשיטות, גם מבטל מצות עשה של קבורה⁴. לשיטת הרמב"ן⁵, בארץ ישראל קיים איסור נוסף מצד הלאו "ולא תטמא את אדמתך".

השולחן ערוך⁶ פסק שאסור להלין את כל המתים⁷. בהלכות רבות כתב שהעוסקים בקבורת המת מוגדרים עוסקים במצוה, ואולם לא הזכיר בפירושו שהקבורה היא מצות עשה מן התורה.

עוד יש להזכיר, שלדעת רבינו חננאל⁸, מדאורייתא ניתן לקיים מצות קבורה בארון ללא קבורה בקרקע. לכאורה מדובר על חידוש גדול, ועל כן יש מהאחרונים⁹ שהעמידו דבריו במצב שבו הניחוהו בארון באופן זמני, על דעת לקוברו בקרקע¹⁰.

3. ולגירסת הגר"א הדבר מפורש במסכת שמחות, י"א.

4. מצוה זו נלמדת מן הפסוק 'כי קבר תקברנו', וראה את גירסת הילקוט שם הודגש שמצות קבורה מוסיפה על איסור הלנת המת.

הרמב"ם (הלכות סנהדרין, ט"ו ח'; הלכות אבל, ד' ח') פסק שמצות קבורה בו ביום נאמרה בהרוגי בית דין בלבד. ברם, בספר המצוות (רל"א) כתב הרמב"ם שמצות קבורה נוהגת אף בשאר מתים, וכן כתבו הרמב"ן על התורה והחינוך (תקל"ז). בביאור הסתירה לכאורה בדברי הרמב"ם, כתב השאגת אריה (החדשות, ו'; וראה גם בשו"ת גינת ורדים, יורה דעה, ה' ג') שלדעת הרמב"ם ישנה מצות עשה של קבורה, כפי שכתב בספר המצוות, ובמשנה תורה הזכיר את האיסור המיוחד בהלנת הרוגי בית דין. לאחר שהרוגי בית דין הורדו מעמוד התלייה, קיימת בהם מצות קבורה השווה לכל מת אחר, ועל כן אף שיש בכך מצוה, כפי שכתב הרמב"ם בספר המצוות, לא היה צורך להזכיר זאת במשנה תורה.

5. בפירושו לתורה, דברים שם.

הרמב"ם לא נקט לאו זה של "לא תטמא את אדמתך" במלין מת בארץ ישראל, משום שלדעתו מילים אלו הן נתינת טעם לאיסור ולא איסור בפני עצמו, כמו שהסביר הרמב"ם בספר המצוות (שורש ה') לגבי איסור טומאת הארץ בכופר לרוצח.

6. יורה דעה, שנ"א א'; וראה גם בסימן שס"ב א' בעניין הנותן מתו בארון.

7. אמנם ראה דעה ייחודית בנושא בשו"ת חוות יאיר (קל"ט), הנוקט שהלנת המת בשאר מתים אינה איסור גמור, והראיה שהתירו להלין את המת לכבודו. אמנם יש לפקפק בטענתו, שכן אף אם מדובר על איסור תורה, ייתכן שכל איסור זה לא בא אלא לכבודו של מת, ועל כן במלינו לכבודו אין חשש.

8. סנהדרין דף מ"ז עמוד ב'.

9. שו"ת תשובות והנהגות, ד' רע"ד. ויש שהסבירו על פי זה כיצד הושהתה מצות הקבורה ביעקב אבינו וביוסף הצדיק, שניתנו בארון ולא נקברו מייד.

10. ניתן לדייק זאת ממה שכתב השו"ע (יורה דעה, שס"ב א') "הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום מלין את המת", ומשמע שארון מבטל מצות קבורה דווקא אם אין כוונה לקוברו בקרקע. אך כמובן יש להשיב על ראייה זו, ואכמ"ל.

2. הגדרת "הלנה"

בשו"ת הרדב"ז¹¹ כתב שלינה האסורה במת היא דווקא בלינת כל הלילה¹², ולשיטתו אין איסור הלנת המת במת שמת בלילה, אלא רק כאשר הוא מת קודם הלילה ושהה ללא קבורה כל הלילה. כמו כן, הרדב"ז סבור שמצות העשה לקבור בו ביום קיימת רק בהרוגי בית דין, אך בשאר מתים ישנו אך ורק האיסור להלין, וכנ"ל למשך לילה שלם¹³.

גם לדעת השאגת אריה¹⁴ לאו דלא תלין חל רק בסוף הלילה, אלא שהוא חולק על הרדב"ז וסבור שמצות עשה דקבורה, הנוהגת לשיטתו בכל מתים, חלה מייד. כך נקט גם הערוך לנר¹⁵, וכן פסק המשנה ברורה¹⁶.

לעומת זאת, בשו"ת גינת ורדים¹⁷ חלק על הרדב"ז. לשיטתו, המשהה את המת עובר כבר בשקיעת החמה על איסור לאו של הלנת המת¹⁸, בנוסף לביטול מצות עשה של קבורה ביומו. לשיטתו, הפסוק "כי קבר תקברנו ביום ההוא" לא נאמר רק על הרוגי בית דין, וכשם שאת איסור הלנת המת למדו חז"ל על כל המתים, כך מצות קבורה ביומו נוהגת אף בשאר מתים, ולכן בשעת שקיעת החמה עוברים הן על הלאו והן על העשה.

בזוהר¹⁹ החמירו מאד באיסור השהיית המת ללא קבורה, וכתבו שבהלנת המת נכנסים בו כוחות הטומאה התאבים להתלבש בגוף העשוי בצלם של מעלה וכו', והנשמה מצטערת הרבה ואין מכניסים אותה למחיצתה עד שיקבר הגוף. ועוד, שמא הגיע זמנו של הנפטר להתגלגל וזה שמלינו מאחר ודוחה גזירותיו של הקב"ה, כי כל עוד שלא נקבר הגוף לא תתגלגל הנשמה.

11. א' שי"א.

12. ראייתו היא מהגמרא בבבא מציעא (דף ק"י עמוד ב'), שם נאמר לגבי איסור הלנת שכר שכיר, שהוא דווקא במשך לילה שלם.

13. והוכיח זאת הן מסברה, והן מפסקי הרמב"ם (סנהדרין, ט"ו ח'; אבל, ד' ח').

14. החדשות, ו' ב', בד"ה ברם.

15. סנהדרין דף מ"ו עמוד א'.

16. ע"ב ס"ק ו'.

17. יורה דעה, ה' ג'.

18. הוא מוכיח דבריו מן הגמרא בסנהדרין (דף מ"ו עמוד ב'), שם נאמר שמוציאים להורג את הרוגי בית דין אחר הצהריים, כדי שיקפידו לקוברם לאלתר, ולא יבואו להלינם. ומשמע משם, שכבר בשקיעת החמה עוברים על איסור הלנת המת. וביחס להוכחת הרדב"ז מן הסוגיה בבבא מציעא בעניין תשלום שכר שכיר, טוען הגינת ורדים כי יש לחלק בין התחומים השונים.

19. תרומה, דף קמ"א; נשא, דף קמ"ב; אמור, דף פ"ח.

ב3. הלנת המת לכבודו

המשנה בסנהדרין²⁰ מתירה להלין את המת לכבודו. יש מי שהתיר²¹ הלנת המת על מנת למנוע את פינוי המת לאחר קבורתו, אך אם יש חשש שהמת יסריח הרי שיש להעדיף לקבור את המת אף על פי שלאחר מכן יצטרכו לפנותו ולא להלין את המת בבזיון²².

עד כה, עסקנו בגדרי האיסור ובדרכי היתר בהלנת המת. בבואנו להכריע האם הלנה לזמן ממושך עדיפה על קבורת עראית, עלינו להתייחס לשאלה המרכזית ביחס לקבורת עראי, והיא - שאלת פינוי המת מקברו.

ג | איסור פינוי המת מקברו

מספר טעמים הובאו לאיסור פינוי המת מקברו. כמו כן, אנו מוצאים כי חכמי הדורות חרדו מאד מפני איסור זה ובעיקר הטעם הוא משום הבעיות הרוחניות הקיימות באיסור זה כלפי המתים, וכן הסכנה הגדולה הקיימת אף לחיים, וכמו שאומרת הגמרא ביבמות²³: "והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם - זה חטוטי שכבי", משמע כי עניין זה מהווה סכנה לחיים.

נחלקו האחרונים²⁴ האם פינוי המת הוא איסור תורה או איסור דרבנן. לרוב השיטות נראה כי פינוי המת הינו איסור דרבנן ולא דאורייתא, וכן כותב בעל שרידי אש²⁵ כי פינוי המת אסור מדרבנן, אלא שהפוסקים החמירו מאד באיסור זה. בטעמו של האיסור מצאנו דעות שונות:

א. משום ניוול המת - מקורו בגמרא במסכת בבא בתרא²⁶. בשו"ת חכם צבי²⁷ ביאר כי עצם פתיחת הגולל וראיית האדם המת מהווה ניוול. לחלק מהשיטות²⁸, ניוול המת שייך רק כאשר המת הוא עם בשרו, אך אם בשר המת נאכל הרי שאין בעצמות משום ניוול המת.

20. דף מ"ו עמוד א'.

21. עקרי הד"ט, ל"ה כ"ט.

22. דעת תורה למהרש"ם, אורח חיים תקכ"ו ח'.

23. דף ס"ג עמוד ב'.

24. לדעת הצפנת פענח (קפ"ב) פינוי מת הוא איסור תורה, וכן דעת הרב פיינשטיין, מן הטעם שיתבאר להלן (ביטול מצות קבורה). אמנם מן הבית יוסף (יורה דעה, שס"ד ב') עולה שמדובר על איסור דרבנן, וכן נקטו להלכה בשו"ת שבט הלוי (ו' קפ"ב) ובשו"ת חלקת יעקב.

25. חלק ב' סימן ק', קונטרס פינוי העצמות והמתים.

26. דף קנ"ד עמוד א'.

27. סימן נ'.

28. עיין מהר"ם שיק, יורה דעה שנ"ד; חתם סופר, שנ"ג.

בשו"ת שרידי אש²⁹ כתב, שאף בעצמות יש משום ניוול המת, אך ניוול קטן יותר מאשר ניוול המת כשבשרו עליו. כמו כן, כשהמת קבור בארון נקט בשו"ת שרידי אש כי אין בפינוי משום ניוול המת, משום שניוול שייך רק כשרואים את המת. בשו"ת דעת כהן³⁰ נקט, כי אף בפינוי מת הקבור בארון יש משום ניוול המת, אך ניוול זה קטן יותר מאשר ניוול בפינוי מת ללא ארון.

ב. משום חרדת הדין - טעם זה מובא בבית יוסף³¹ שמסביר כי בפינוי המת יש משום בלבול, מפני שמתיראים מיום הדין, וכמו שמצאנו בשמואל הנביא, כאשר שאול העלוהו באוב. בגשר החיים³² הסביר את המושג בלבול כהפרעת המת ממנוחתו, ונראה מן הפוסקים שיש בהטרדת המתים חשש סכנה למתים ולחיים גם יחד. רבים מהפוסקים³³ סוברים כי אין חרדת הדין לאחר יב' חודש משום שלאחר יב' חודש נגמר דינו של אדם. אמנם בשו"ת ציץ אליעזר³⁴ כתב, שאף בעצמות שייך בלבול למת בפינויו³⁵.

הפת"ש³⁶ הביא אחרונים הנוקטים כי אין חרדת הדין בקטן פחות מגיל עשרים, משום שאין ב"ד של מעלה עונשין פחות מגיל עשרים, וכן נקט רע"א³⁷.

ג. ביטול מצות קבורה - החזון אי"ש³⁸ כתב טעם נוסף לאסור את פינוי המת, והוא משום שאסור להניחו בלא קבורה אפילו עשה אחת וכל שכן שאסור לבטל מצות קבורה. בשיטה זו אחז גם הרב פיינשטיין³⁹, ולדעתו בפינוי מת מקברו ישנו ביטול מצות עשה של קבורה שהרי באותו זמן שמפנים את המת מבטלים אותו מקבורה. ומה שהביאו טעמים של חרדת הדין וניוול המת, היינו דווקא לגבי מקרים שבהם אין ביטול של מצות קבורה, כגון שהדבר נעשה לכבודו (שבזה אין ביטול מצות קבורה, שכן הותר לעכב קבורה ולהלין את המת לכבודו), ואף במקרים אלה, יש לאסור מפני הטעמים הנ"ל של ניוול וחרדת הדין.

29. ב' ק', ענף שני אות י"א. וכן נקט הרב הרצוג בפסקים וכתבים, ה' קל"ו.

30. יורה דעה, ר"ב.

31. יורה דעה, שס"ג.

32. כ"ו, א' ט'.

33. שו"ת נודע ביהודה קמא, פ"ט; שו"ת שיבת ציון, ס"ג.

34. י' מ'.

35. דיוקו מהשולחן ערוך שכתב "אין מפנין המת והעצמות", ונושאי הכלים שם ביארו משום בלבול וחרדת הדין משמע כי טעם זה שייך אף לאחר עיכול בשר.

36. יורה דעה, שס"ג ס"ק ז'.

37. שו"ת רבי עקיבא איגר תניינא, י"ז.

38. יורה דעה, ר"ח ס"ק ה'.

39. שו"ת אגרות משה, יורה דעה א' רמ"ו.

אמנם בגשר החיים⁴⁰ מסתפק האם שייכת מצות קבורה לאחר שהמת כבר נקבר, וחייב קבורה במקרה זה הוא רק משום איסור הנאה שבמת ולא מצד מצות קבורה שנלמדת מהפסוק "קבר תקברנו" ולפי זה הרי שאין ביטול עשה של קבורה בהוצאת מת מקברו.

ד. לא לגרום אבלות לקרובים - כך כתב הנודע ביהודה⁴¹, שהפינוי יחייב אבלות ישנה על הקרובים, ועדיף למנוע זאת. על טעם זה ניתן להתגבר באופן שלא מודיעים לקרובי המת על פינוי קבר קרוביהם, ועל ידי זה לא גורמים להם ביטול ממצוות ולא ביטול מלאכה. וכך פוסק החתם סופר⁴², שלא להודיע לקרובי המת על מועד פינוי קברי קרוביהם, כדי שלא יצטרכו להתאבל ולבטל ממשא ומתן והתורה חסה על ביטול זמנם של ישראל.

ה. גוזל את המתים בנישולם מחזקת מקומם⁴³ - על פי זה אם הקבורה מלכתחילה היתה על תנאי ובאופן זמני הרי שאין בכך משום נישול המתים מחזקת מקומם, שהרי זה לא מקומם אלא התנו מלכתחילה שזו קבורה זמנית.

ו. בזיון שאר המתים הקבורים באותו בית קברות⁴⁴ - מכך שהנפטר כביכול כבר אינו מעוניין לשהות במחיצתם.

ז. חילול שם שמים וישראל וחשש לחילול קברי מתים בתפוצות על ידי אומות העולם - במשך דורות רבים ישראל מסרו את הנפש על קבורה בבתי עלמין יהודיים. על כן, פינוי המת מקברו עשוי להתפרש כהיתר בעיני אומות העולם, שלדאבוננו עד עצם היום זה יש מביניהם המשחיתים קברי ישראל. אמנם, ניתן להקל בזה אם ברור היה לכולם שאין מדובר על מצב שבו יהודים "מחטטי שכבי", אלא על משהו שסוכם מראש, על דעת הנפטר, ואז אין חשש שילמדו מכך שמותר לחטוטי שכבי.

ד | הלנת המת לעומת פינוי הקבר

לאחר שביררנו את שני האיסורים - בהלנת המת ובפינויו - בפני עצמם, נבוא לבחון האם אחד מהם עדיף או חמור מחברו.

40. חלק ב', כ"ב; ועיין על כך בפסקים וכתבים לרב הרצוג, ה' קל"ו.

41. שו"ת נודע ביהודה קמא, פ"ט.

42. שו"ת חתם סופר, יורה דעה ש"ג.

43. טעם זה הובא בשו"ת ציץ אליעזר הנ"ל.

44. שו"ת כנסת יחזקאל, מ"ג.

11. עיקר ההלכה - קבורת עראי עדיפה על הלנה

בפשטות, הלנת המת וביטול מצות קבורה חמורים יותר, מכיוון שמדובר על לאו דאורייתא לחלק גדול מהשיטות (ולרמב"ן בארץ ישראל יש לאו נוסף, וכן"ל) ועל ביטול מצות עשה לחלק מהשיטות. לעומת זאת, בנוגע לאיסור פינוי המת הרי שלהרבה מהשיטות מדובר על איסור דרבנן, וכן מצאנו דרכי היתר שונות באיסור זה, לאור האמור לעיל: כאשר נתעכל הבשר, כאשר הקבורה היא בארון, כאשר נתנוהו על מנת לפנותו וכן הלאה. אמנם, מצד האיסור בביטול מצות קבורה, הרי שאיסור זה קיים בכל עניין ובכל מצב, אלא שכפי שראינו החשש לאיסור זה הינו חידוש מתורתם של אחרונים, וכבר חלקו על כך וקבעו שלאחר שנקבר פעם אחת שוב אין בו מצות קבורה.

ובכן, הלנת המת כרוכה באיסורים ודאיים, בעוד שקבורת עראי ופינוי קלים הרבה יותר, ועל כן לכאורה יש להעדיף קבורת עראי.

כפי שראינו, יש הסבורים שהאיסור בפינוי המת הוא מצד גרימת האבלות לבני המשפחה, ואם כך יש להקל כאשר אין מודיעים להם על הפינוי, אלא רק לאחריו. אמנם, בימינו לא ניתן יהיה לבצע הליך כזה מבלי ליידיע את המשפחה, ואולם גם אם כך, ברור שגרימת אבלות למשפחה אינה חמורה יותר מהלנת המת על כלל האיסורים הכרוכים בכך.

12. היתרים ייחודיים בהלנת המת

אך למרות דברים פשוטים אלה, יש מקום להעלות למחשבה גם שתי הבנות אחרות:

א. הלנה כשאין בזיון

הטעם המרכזי לאיסור הלנת המת הוא משום הבזיון. והנה, ניתן להציע שכאשר המת מונח ב"קירורית", אולי אין בכך בזיון גדול כל כך, ולא יהיה בהלנה זו איסור תורה⁴⁵. מקור אפשרי לסברה זו מצוי בגמרא במסכת בבא מציעא⁴⁶ בנוגע לרבי אלעזר ברבי שמעון שהניחו אותו בעליה ללא קבורה. המהרש"א שם שואל כיצד הלינו אותו ומנעו ממנו מצות קבורה במשך מספר שנים, ומשיב שהאיסור להלין את המת הוא משום בזיון המת, וכיוון שגופו של רבי אלעזר ברבי שמעון לא העלה רימה באופן פלאי, לא היה בכך בזיון. עוד מוסיף המהרש"א, שקבורת המת בקרקע היא משום כפרה, ורבי אלעזר ברב שמעון לא נדרש לכפרה זו.

45. ראה על כך בספר לעת מצוא, ג' ח'.

46. דף פ"ד עמוד ב'.

אלא, שאף שיש מקור לסברה מחודשת זו בדבר ההיתר להלין כשאין בזיון, הרי שבשו"ת דעת כהן⁴⁷ הכריע כי אסור לנו לדרוש טעמא דקרא, וכאשר יש מצות קבורה מחויבים לקבור את המת אף אם לא שייכים הטעמים, ולכן אין ללמוד מהמעשה של רבי אלעזר ברבי שמעון.

ב. הלנת המת לכבודו

כאמור לעיל, התירו להלין את המת לכבודו. על כן יש מקום לטעון, שאם פינוי לאחר קבורה עראית הוא בזיון, הרי שהלנת המת כדי לחסוך הליך זה היא כהלנה לכבודו. בדומה לזה התיר בשו"ת בנין אב⁴⁸ להלין את המת על מנת למנוע את ניוול המת על ידי ניתוח, ואפילו כאשר ההלנה איננה בחדר קירור, וקיים חשש שהמת יסריח. אולם, ייתכן שניתן לחלק משום שבניתוח המת מדובר על בזיון גדול יותר מפינוי המת, מכיוון שזה חיתוך בבשר המת וניוול בידיים, ואז יש להעדיף ניוול בשב ואל תעשה על ידי הלנה, מאשר ניוול אקטיבי. אך במקרים אחרים אין להתיר ניוול בהלנה כדי לחסוך ניוול אחר.

זאת ועוד, אפשר שאם על פי ההלכה מותר לפנות את המת מקברו כאשר קברוהו על דעת לפנותו, הרי שמוכח שאין בדבר כל בזיון, וממילא אין היתר לבזותו בהלנה בקירורית.

ג. הלנת המת כדי שבני משפחתו ישתתפו בהלווייה

שיקול אחר בהלנת המת לכבודו הוא, שכאשר יקברוהו קבורת עראי ייתכן שבני משפחתו לא יוכלו להשתתף בהלווייה, והרי הלכה פסוקה היא שהלנה כדי שיבואו קרוביו היא כהלנה לכבודו⁴⁹.

אך לעניות דעתי, שיקול זה איננו נכון. עצם העובדה שמדובר על קבורת עראי בהכרח קובעת שההלווייה תהיה מצומצמת. ובכל זאת, אם היא עדיפה על פני הלנה בקירורית, מפאת כל השיקולים שהובאו עד כה, הרי שכך יש לנהוג אף אם המשפחה לא תהיה נוכחת בקבורה הראשונה, אלא רק בקבורה הקבועה שלאחר מכן. ויש לחדד זאת ולבאר, שכל קבורת העראי אינה אלא פיתרון ביניים עד לקבורת קבע, שהיא הקבורה העיקרית, ופיתרון זה עדיף על הלנת המת.

ועוד מעניין המשפחה, הרי שכאשר המת מונח בקירורית ייתכן שיהיה למשפחה דין אנינות ופטור ממצוות, ומצב כזה לאורך זמן הוא בלתי נסבל. ואף אם נאמר, שהיות וכרגע אין אפשרות לקבורו הרי שאין למשפחה דין אנינות, בפועל המתח הנפשי והדריכות לקראת הקבורה ייצרו סיטואציה בעייתית מאוד, שמוטב להימנע ממנה,

47. סימן קצ"ז; תשובתו עוסקת בהתנגדות הנחרצת של ההלכה לשריפת גופות.

48. נ"ט ב'.

49. שולחן ערוך יורה דעה, שנ"ז א'.

ולקבור עראי וכך לאפשר למשפחה לשבת שבעה כדון, ולהמתין בעתיד הרחוק יותר לקבורת הקבע.

ד. קבורה בארון

לעיל הזכרנו את דעת הר"ח, שקבורה בארון היא קבורה מן התורה. הנודע ביהודה⁵⁰ דן בחיוב אנינות במקום שבו על פי חוקי המדינה יש לקבור אחרי ארבעים ושמונה שעות את המת ואסור לקבורו מייד. הוא מציע להניח את המת בארון, בצירוף הדעות שסתימת הגולל על הארון הרי היא כקבורה. הזכרנו, שיש שדייקו מלשון השולחן ערוך שההנחה בארון על דעת לקבורו - אין בה ביטול מצות קבורה. ובכך, בצירוף כל הסברות הללו, היה מקום לומר שהלנה בקירורית - יש בה קיום חלקי של מצות קבורה, והיא מותרת כדי להימנע מקבורת עראי ופינוי המת לאחר מכן.

לדעתי, אין לנהוג כן לכתחילה, משום שפשטות הדברים כפי שצינו לעיל שקבורת עראי עדיפה על הלנת המת. אולם, במידה ומפאת שיקולים מסויימים יוחלט להלין את המת בקירורית, הרי שיש להקפיד לפחות על ארון עץ שהונח עפר בתוכו, ובכך נוכל לצרף את הדעות הרואות בהליך זה קבורה של ממש.

ה | סיכום

לאור שלל המקורות שהבאנו במאמר, נראה שעל פי ההלכה יש להעדיף קבורת עראי על פני הלנת המת לפרק זמן ממושך. העתקת הקברים תתבצע לאחר י"ב חודשי⁵¹. רק במידה ואי אפשר לקבור עראי, ניתן יהיה לסמוך על הלנת המת בקירורית לזמן ממושך.

50. תנינא, יורה דעה רי"א.

51. הערת המערכת: במידה והקבורה מראש היתה על תנאי, אין חובה להמתין י"ב חודש. אמנם, יש להמתין שבוע, כדי שלא יהיה צורך לחזור ולמנות את ימי ה"שבעה" מלכתחילה (ראה שולחן ערוך יורה דעה, שע"ה ג').